

Müfid Yüksel

Araplar ve Kürtler-1

Arapların Kürtlerle ilk ciddi teması Hz. Ömer (r.a) devrinde Mezopotamya ve İran'da gerçekleştirilen fetihlerle başlar. İyâz b. Ganem komutasındaki İslam orduları Irak ve Hire taraflarının yanısıra Diyarbekir ve Bitlis'in kuzeyine kadar ilerlerler. Kürtlerle İslam orduları arasında İran'ın fethi esnasında Zagros dağ silsilesi civarında, Hemedan yakınlarında ve Belâzurî'nin Futûhu'l-Buldân'da kaydettiği çatışma dışında, tarihte vukubulmuş bir çatışma bilinmemektedir.

Tarihi kaynaklar üzerinde araştırma yapıldığında Kürtler arasında Müslümanlığın çok erken dönemde ve hızla yayıldığı anlaşılmaktadır. Hatta Kürtlerden tâbiîn olarak bilinen şahsiyetler vardır. Bunların başında Câbân El-Kürdî ve Şeyh Halîl El-Kürdî Es-Semmâni gelmektedir. Yine bunlar arasında Ebu Müslim El-Havlânî ve Süleyman Ed-Darânî'yi zikredebiliriz. Emeviler devrinin sonlarına gelindiğinde Kürt tâifeleri arasında Müslümanlaşmanın hemen hemen tamamlandığını görebiliriz.

Yanısıra, İslâm ordularının fethi döneminde, Kürtlerin yaşadıkları bölgeler, dahası Kürtlerin İslamlık öncesi meskun oldukları yerler, bugünkü İran Kürt bölgeleri, Irak'ın Dohuk, Süleymaniye, Hanekin bölgesi ile Türkiye'de de Hakkâri, Van Gölü'nün güney kısımları, Şırnak ve Batman çayına kadar olan bölgeleri kapsamaktaydı. Eski kaynaklarda da belirtildiği üzere Dicle'nin bir kolu olan Batman (Kentrites) çayı/suyu, Kürtlerle Ermeniler arasında sınır teşkil etmekte ve iki taraf arasında hasmane ilişkiler bulunduğundan suyun her iki yakasında yerleşim yerlerinin olmadığı kaydedilmiştir. Suyun batı tarafı Diyarbekir, Malatya'ya kadar Ermeni, Süryani, Asurî topluluklarının çoğunlukla meskun oldukları yeridir. Aynı şekilde Musul, Zaho ve Erbil gibi şehirlerin yer aldığı mıntıklar da o dönemde yine Asurî, Süryani toplulukların sakin oldukları yerlermiş.

İslam fetihlerinden sonra çeşitli Müslüman arap kabile ve aşâiri kuzey bölgelere doğru göçerler. Mudar aşiret konfederasyonunun çeşitli kolları, özellikle Beni Rebâ'nın kolları, Musul'dan Diyarbekir'e kadar bölgelere gelip sâkin olurlar. Bunlardan Beni Bekir aşâiri bugünkü Diyarbekir vilâyetine yerleşirler. Bu yüzden bölge bilahare bu taifeye nisbeten Diyârbekir adı ile anılmağa başlar. Beni Bekir'den maâda Beni Tağlib, Beni Temîm gibi taifelerle, Tayy, Beni Kays, Zûl, Manasır gibi Yemenli arap aşâiri de bu gölgelere yayılır. Özellikle Abbasiler devrinde Müslümanlığı benimsemiş Kürt tavâifinin batıya ve kuzey batıya göçleri ile Kürtler, Van Gölü'nün, doğu-batı, her iki yakasına Bitlis, Diyarbekir, Siirt, Eyluh (Bugünkü Batman il merkezi), Cizre gibi merkezlere doğru yayılır.

Daha sonra Mervâni Kürt hanedânının (Bâz Bin Dostik ve Yeğeni Ahmed Bin Mervân tarafından kurulan Kürt-İslâm hanedânı) Silvân ve Diyarbekir'de yükselişi sonrasında bunlara bağlı kürt aşâiri bölgenin batı mıntıklarına iyice yerleşirler. Zaman içerisinde, bu etki ile, bugün Diyarbakır'ın güney ilçelerinden başlayıp, Batman, Siirt'in güneyi ve Şırnak'a kadar olan bölgedeki Beni Bekir, Beni Temîm, Beni Tağlib ve Tayy aşâirine mensup bir birçok arap topluluğu zamanla Kürtleşir. Bugün zikrettiğimiz bölgelerde yer alan kürt topluluklarının ekseriyetinin aslı, zaman içinde Kürtleşmiş Arap aşâirine dayanmaktadır. Hatta Kürt ulusalcı hareketinin bir kısım öncüleri (Barzanî ailesi gibi) ile günümüzde, Kürt etnik milliyetçiliğinde uç noktalarda olan aile ve şahsiyetlerin çok büyük

bir bölümü bu Arap asıllılardan oluşmaktadır. Kürtler arasında bunun gibi bir hayli Kürtleşmiş Arap unsuru olmasının yanısıra, soyunu Araplara, Sahabe-i Kirâma, Ehl-i Beyt-i Resul'e, Abbasilere dayandırma adeta furya halini almıştır. Hakkari Mirleri, İmâdiye beyleri, Bâbanîler gibi soyu gerçekten Abbasilere dayananlar olduğu gibi, Bitlis Beyleri gibi soyunu yine Abbasilere dayandıranlar ve Cizre/Botan beyleri gibi soyu Hz. Halid bin Velid'e (r.a) dayananlar da vardır. Yanısıra, Zerrâkîler/Zırkiler, Lice Beyleri, gibi neseplerini Hz. İmam Hasan (r.a) dayandıranlar sözkonusu olmuştur. Ayrıca Mahmudîler gibi kökenleri Humus araplarına dayanan Kürt beylikleri de vardır.

Kürtler tarihte Araplarla bir çatışma ve husumet içinde olmadıkları gibi, yaşam ve kültür olarak ciddi bir içiçe geçmişlik sözkonusu olmuştur.. Müslüman Kürtler, Arap lisanına, Arap literatürüne, edebiyatına ve İslâmî ilimlere büyük katkılarda bulunmuşlardır. Esedu'l-Ğâbe Fi Ma'rifeti's-Sahâbe ve El-Kâmil Fi't-Târih sahibi İzzuddîn Ebu'l-Hasen bin Ali İbnu'l-Esir El-Cezerî, , Kitâbu Bağdâd sahibi Ahmed bin Zâhir El-Kâtib, Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî, Vefeyâtü'l-A'yân sahibi İbn Hallikân bunların başlıcalarıdır.

Kürtler, İslami ilimlere büyük ehemmiyet vermiş ve halen de vermektedir. özellikle, Arap lisanının sarf ve nahvine araplardan daha ziyade ehemmiyet atfederler. Bu yüzden Kürt medreselerinde asırlardan beri Arap sarf ve nahvi ön plana çıkmış, bu açıdan Kürt ulemâsı Arap lisanının inceliklerinde hususen ile nahivde Araplardan çok daha ileride olmuşlardır. Bunun en çarpıcı örneği Mevlâna Abdurrahman Câmî tarafından İbn Hâcib'in nahivle alakalı Kâfiyesi üzerine yazılan ve kısaca "Molla Câmî" adı ile bilinen, "El-Fevâidu"z-Ziyâiyye Fi Şerhi'l-Kâfiye" adlı Osmanlı ve kürt medreselerinin başlıca nahiv kitabı olan ünlü eseridir. (Mevlâna Abdurrahman Câmî'nin kürtlüğü ile ilgili olarak bakınız: Câmî, Salman u Absâl, Mukaddime Kısmı). Bunun yanısıra bu konuda en önemli eserler, 19. Yüzyıl'da ünlü Allâme Molla Halîl El-Es'ardî'nin sarf, nahiv, bedî ve beyân üzerine yazdığı eserleridir. (Metnu'l-Kâfiye, Yazma, Bilinen Tek nüshası Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 5008, Vr.1-50, İbn Hâcib'in Kâfiyesinden farklı olarak kaleme aldığı gayet önemli bir nahiv kitabıdır. El-Kâmus Es-Sânî Fi'n-Nahvî Ve's-Sarfi Ve'l-Maânî, Molla Halîl'in Sarf, Nahiv ve Maânî ilmi üzerine kaleme aldığı 335 varaklık büyük bir eserdir. Sarf Nahiv ve Maânî ilmi üzerine yazılmış en kapsamlı ve sistematik eserlerden biridir. Müellif hattı ile olan yegane nüshası torunlarından Medine-i Münevvere'de mücavir olan Şeyh Selim Efendi nezdinde olup, nüsha bir hayli yıpranmıştır. Bundan birkaç yıl önce görüntülerini elde ettiğimiz bu eserin tıpkıbasımının yapılması şarttır.)

Araplar ve Kürtler-2

Kürt medreselerinde Arapça sarf ve nahive verilen ehemmiyet o dereceye varmıştır ki, Arapça metinler okunurken, cümlenin son kelimelerindeki i"rabı bile okunur. Nahiv ilmi dışındaki bir eser dahi okuduklarında ibarelerin, müennesi, müzekkeri, muzâf -muzafun ileyhisi, mücevvefi, sahihu'l-âhiri, car u mecruru, müteaddisi, lâzımı, merfu"u, mensubu, ma"lumu, meçhulü, mu"rebi, mebnisi ile ilgilenmekten dolayı, metnin muhtevası ile çok daha az ilgilenirler. Özellikle te"nis tâsının harekesi, mecrurun cerresi bile unutulmaz okunur. "Fi'l-kitâb" yerine "fî'l-kitâbi" diye okurlar, "Fi Mısr" yerine "Fi Misre" diye okurlar ki, bunun alem olup, gayr-i münzarif olduğunu bildiklerini isbat ederler..Kürt hocalarda Arap dili nahvine yönelik hassasiyet o raddeye varmıştır ki, kullanılan isimlere bile yansımıştır. Hadice"ye, Hadicete, Hicret yerine Hicrete, Aişe yerine Aişete derler. Bu yüzden Arap dilinin sarf ve nahvinde, Arap literatüründe, edebiyatında Kürt hocalar, Arap

hocalardan çok daha öndedir. Eskiden Arap dünyasında Kürt ulemasının önemli ağırlığı bulunmaktaydı. Örneğin, 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Mekke-i Mükerrerme ve Medîne-i Münevvere'de Şafîî kadı ve müftüleri hep Kürt Berzencî ailesinden olurdu. Bugün bile Şeyh Ahmed Kiftaru ve Said Ramazan El-Butî başta olmak üzere Suriye'de Kürt uleması önemli bir mevkiye sahiptir.

Kürtler arasında Arapça'ya, Arap diline verilen ehemmiyet ciddi olarak günlük hayata da yansır. İslam tarihinde Arapça Kürtlerin yazı dili, Lingua Francası haline gelir. Kürtler sadece ilmi eserlerini değil, mektuplarını bile Arapça yazmıştır. İslam tarihi boyunca bakıldığında Kürtlerin yazı dili olarak çok büyük oranda Arapça'yı kullandığı müşahade edilir. Bu durum Kürtlerin kültür hayatına o kadar yerleşmiştir ki, Kürt uleması Arapça bilmeyeni ümmî olarak adlandırmış ve değerlendirmiştir. Kürt ulemâ ve Nakşi-Hâlidî meşâyihinden Doğubayezid"li Halife Yusuf Abdullah bin Mahmud (1885-1965) 1948'de Şam'da yayınladığı "Tuhfetu'l-Amilîn ve İrşâdu'l-İbâd Min Avâmi'l-Mu'minîn" adlı Kürdçe Şafîî fıkıh kitabının kapağında şöyle bir manzum vardır:

Ey ümmî ko hun biarabî nizânin
Ji wera mizginiye ger hun bizânin
Kesi wi bixwune ji pîr-i cânâ
Wi biye feqîheki xebîr o zâna

Tercüme:

Ey ümmî ki, Arapça bilmiyorsunuz
Eğer bilseniz müjdedir size
Yaşlısı, genci Bir kimse ki bunu okursa
O derinlikli ve bilgili bir fakih olacak.

Selçuklu ve Anadolu beyliklerine ilişkin mezar ve yapı kitabelerine bakıldığında tümünün Arapça olarak yazılmış olduğu görülecektir. Osmanlı devrinde de Kanuni dönemine kadar tüm mezar ve yapı kitabelerinin Arapça olduğu müşahade edilir ancak, daha sonraki devirlerde Türkçe kitabelere rastlanır. Kürtlerde ise, mezar ve yapı kitabelerinde neredeyse bugüne kadar sadece Arapça olanlarına rastlanır. Bugün bile Kürtlerle meskun bölgelerin bir kısmında, özellikle medreselerin faaliyette olduğu köy ve kasabalarda, mezar kitabeleri halen Arapça olarak yazılmaktadır. Hatta halen birçok Kürt medrese mollası mektuplarını, notlarını Arapça olarak kaleme almaktadır. 1979'da Merhum Şehid ağabeyim Metin Yüksel"le ilgili Kürtlerden gelen taziye mektuplarının ekserisi Arapça olarak kaleme alınmıştı.

Kürtlerle Arapların içiçe, karışık yaşadığı bölgelerde her iki topluluk büyük oranda birbirinin dilini bilmekte ve bu dillerde anlaşabilmekteydiler. Kerkük ve Musul bölgelerinde Araplar Kürtçe'yi, Kürtler de Arapça'yı kullanmakta, hatta bu bölgelerde Türkmenler de çok yoğun bir nüfusa sahip olduğundan Türkmenler, Kürtler ve Araplar üç dile de vakıf olup, her üçünü günlük yaşamda kullanabilmektedirler. Örneğin, Kâdiriliğin Halisiyye kolunun kurucusu ve Kürtlerin Zengene aşiretine mensup olan ünlü Şeyh Abdurrahman Halis Et-Tâlebâni (Vefatı: Kerkük 1275/1858) eserlerini Farsça da dahil dört dil ile yazabilmekteydi. Mesnevî'nin ilk 18 beytine yazdığı manzum şerhi Farsça'ydı. Ayrıca Abdülkadir Geylânî'nin Behcetü'l-Esrâr adlı menakıbını Türkçeye tercüme etmiştir. Yanısıra, Kürtçe, Türkçe ve Farsça divanı da mevcuttur. Oğlu Şeyh Rıza

Tâlebânî ise Arapça, Farsça, Kürtçe ve Türkçe'de divânlar telif etmiştir. Her dört divânı bir arada basılmıştır. Kerkük ve civarı ile Mardin/Midyat civarlarında meskun olan Salihî aşiretine mensup toplulukların bir kısmı ana dil olarak Arapça, bir kısmı, Kürtçe diğer bir bölümü de Türkçe konuşmaktadır.

Araplar Ve Kürtler-3

Siirt, Mardin, Midyat, Nusaybin Batman-Sason, Kozluk, Hasankeyf Bitlis-Mutki, Muş-Hasköy ve Urfa civârında ise Araplar ve Kürtler önemli oranda iç içe yaşamışlardır. Urfa'nın Harran-Akçakale bölgesi Arapları hariç Arap nüfusun çok büyük bir bölümü Arapçanın yanısıra Kürtçeyi de rahatlıkla konuşabilmektedir. Hatta Siirt, Mutki, Muş-Hasköy, Hasankeyf, Kozluk ve Sason Arapları arasında Kürtçeyi, Kürtlerden çok daha iyi konuşan bir hayli kimse bulunmaktadır. Kozluk, Sason ve Bitlis'in Mutki ilçesi (Huyut mıntıkası) ile Muş-Hasköy'deki Bidrî ve Şigo Arapları da böyledir. Her iki dili çok iyi konuşabilmekte ve günlük hayatta kullanmaktadırlar. Hatta, şehir ve kasabalardakiler başta olmak üzere Kürtlerin unutmış olduğu birçok arkaik Kürtçe deyim ve kelimeleri halen kullanmaktadırlar. Ayrıca çocukluğumuzda en iyi Kürtçe masal ve hikâyeleri Kürtlerden değil, Siirtli Arap kadınlarından dinlerdik.

Bundan maâda, Arapların çoğunlukta olduğu şehirlerde de Kürt nüfusla meskun büyük mahalleler oluşmuştu. Şam'daki Salihîyye ve Ruknuddîn mahalleleri, Halep'teki Selahaddin mahallesi bunun başlıca örnekleridir. Her iki şehirdeki Kürt mahalleleri de Eyyubi Kürtlerinin bu bölgelerdeki hakimiyeti devrinde oluşmuş ve bugün de hayatiyetini sürdüren mahallelerdir.

20. yüzyıldaki ulus devletler ve ulusalcı hareketler, bu birlikteliği simgeleyen medeniyet ve kültür havzasına/iklimine büyük darbe vurdu. Özellikle, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması sonrasında oluşan ulus devletler ve buna tepki olarak doğan seküler-ulusalcı-etnik hareketler toplumların birbirinden uzaklaşmasının, yabancılaşma serüveninin başlangıcı oldu. Türkiye'de tek-parti dönemi resmi ideolojisi; farklı, çeşitlilik arzeden toplumsal öğelerin birbirinden bu şekilde kopmasına/yabancılaşmasına sebep olduğu gibi, Ortadoğu'da İkinci Cihan Harbi sonrasında artan Arap milliyetçiliği hareketleri, Mısır'da Nasır'ın iktidara gelişi, Arap Aleminde gelişen Nasırcı Seküler-Arap milliyetçiliği dalgası bugün Araplarla Kürtler arasındaki sıkıntılara, sorunlara yol açan başlıca âmil oldu. Bahusus, 1960'larda bu milliyetçilik dalgası ile Suriye ve Irak'ta hakim olan Baas Partileri iktidar ve rejimleri bu bölge Kürtleri için felaket yıllarını getirmiş, Kürtlerle Araplar arasına kin ve husumet tohumları ekmiştir. Seküler-ırkçı Baas rejimlerinin Suriye ve Irak'ta Kürtlere yönelik icra ettikleri baskı ve zulümler (Suriye'de 1963'te Baas'ın iktidara gelmesiyle, Kürtlerin büyük bir bölümünün kimliklerinin ellerinden alınıp iptal edilmesi ve Irak'ta 1988'deki Halepçe katliamı gibi vak'alar) Kürtlerle Araplar arasında İslam'ın ilk devirlerinden beri gelen sıkı bağa ve içi içe geçmişliğe büyük darbe vurdu. Bu durum karşısında Kürtler arasında tepki olarak gelişen ulusalcı hareketler de seküler bir niteliğe bürünmüş olup, kopuş ve yabancılaşmayı hızlandırmaktadır. Hatta 1991'den beri var olan Irak Kürdistanı'ndaki yönetimle birlikte Kürtlerin yeni kuşakları Arapçayı öğrenememekte ve gittikçe unutmaktadır. Nasırcı-Seküler milliyetçiliğe dayalı Baas rejimlerinin yıllar süren baskı ve eziyetleri ve buna tepki olarak gelişen Kürt ulusalcı hareketlerinden dolayı Kürtlerin yeni kuşakları Kur'an-ı Kerim'in lisanı olan Arapça gibi çok zengin ve kutsal bir büyük medeniyet dilini öğrenmekten mahrum kalmakta, gün geçtikçe Araplarla Kürtler arasındaki kopuş ve

husumete dönüşen yabancılaşma artış göstermektedir. Kürtlerin yeni kuşaklarında seküler-etnik milliyetçiliğin oluşturduğu atmosferle, İslam medeniyet değerlerine, bu anlamda asırların birikimi ile oluşmuş ortak değerlere, dahası kendi tarihi kökleri ve değerlerine hızlı bir yabancılaşma süreci yaşanmaktadır. Yeni kuşaklar bu bağlamda, İslam medeniyetinin ortak merkezleri olan Şam, Bağdat ve Halep"ten uzaklaştırılmaktadır. Türkiye ve Suriye Kürtleri arasında son dönemlerde dayatılmaya çalışılan,Kürtçe"de Latin alfabesi kullanma eğilimleri, Arap-İslam alfabesi/elifbâsı karşıtlığı daha da vahim bir çizginin oluşmasını sağlamaktadır.Hatta bir kısım dindar Kürt gruplarının, Kürt mollalarının seküler/din karşıtı etnik-milliyetçiliği tümü ile merkeze alıp, İslam"ı öteleyen bir tutumla Kürtçe"de İslâm/Kur"ân alfabesi karşıtı bir tutum içine girmeleri coğrafyamızda uzun vadede derin çatlaklar oluşturacak niteliktedir. Özellikle,bu konuda Türkiye"nin yaşadığı tek-parti dönemi resmi ideolojisi/Kemalizm tecrübesine öykünmeleri ürkütücü bir tablonunun oluşmasına yol açmaktadır."Ne Şam"ın Şekeri, Ne Arab"ın Yüzü; Ka"be Arab"ın Olsun! Çankaya Bize Yeter!" hezeyanlarına benzer tutum ve söylemler Kürtler arasında da yaygınlaştırılmak istenmektedir.

Yanısıra, Araplar içerisindeki bazı unsurlar da bu tehlikeli gidişi tırmandırıcı bir rol üstlenmektedir. Saddam yanlısı bir kısım Deyrezor Arapları ile Saddam"ın devrilmesinden, idamından Kürtleri sorumlu tutan bazı Filistinliler, Selahaddin"i, İbn Salâh"ı, Ebu"l-Hayr Muhammed El-Cezeri"yi, Mevlâna Hâlid"i, Yusuf İsmail En-Nebhânî"yi, Hasan El-Bennâ"yı, Şair Ahmed Şevki"yi, Hâfız Abdalbâsıt Abdussamed"i unutarak Kürtlere yönelik Arap dünyasında ezberlere dayanan dışlayıcı/ötekileştirici bir tutum sergilemektedirler. Oysaki, daha önce bu sütunlarda yayınlamış olduğumuz gibi, Molla Mustafa Barzânî"nin yeğeni ve Şeyh Abdüsselâm Barzânî"nin oğlu, Şeyh İsmail Barzânî 1956"da dönemin cumhurbaşkanı Celâl Bayar ve başbakanı Adnan Menderes"e yazıp gönderdiği mektuplarda, Filistin davasında, Siyonizme karşı destek talebinde bulunmuş ve Türkiye"nin Siyonistleri Filistin"den kovması çağrısında bulunmuştu.